

Yosyf Sytnyk

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Human Resource, Management and Administration
Lviv Politechnic National University*

STAGNATION OF THE NATIONAL ECONOMY: A SCENARIO OF NEGLECT OF NATIONAL ECONOMIC INTERESTS

Summary

The main adaptive dependencies that dominate the national economy and significantly affect economic security and strategic national interests under martial law are investigated. The economic essence of development rent and its impact on limiting the interaction of states with respect for different national interests are considered. It is substantiated that an economic system with two centers of operational capabilities will necessarily cause sharp competition among economic actors at the state level. Therefore, they will be unable to solve the major problems of national interaction. The significant impact of global value chains on fundamental changes in the development of the world economy has been established. For a number of participating countries, such international economic cooperation has had a positive effect, but for others it has posed significant risks, especially for developing countries. The negative consequences of the influence of global corporations on national economies, especially developing countries, have been identified. The main contradictions between national interests and global standards and unifications of entrepreneurial activity, which contribute to the integration of national economies into the world system, are highlighted. A toolkit of clear government protocols is proposed to reduce economic risks from the adverse impact of global corporations on national economies.

Вступ

Національна економіка – не просто соціально-економічна система для стимулювання, вироблення, розподілу та споживання валового внутрішнього продукту. Вона завжди вибудовує системи взаємозв'язків, господарських укладів та поведінкових моделей, що відображають цінності нації. Зростання національної економіки, динамічна зміна її структури, розширення міжнародної торгівлі та залучення іноземних інвестицій – формують циклічні розриви між підприємницьким середовищем (найперше іноземного походження) та найманими працівниками й споживачами самобутніх націй і їхніх держав. Сутність таких тривожних розривів полягає у протиставленні значних економічних вигод (надій і мотивацій) підприємців та національних цінностей.

В умовах сьогодення в науці не існує імовірного методу, який міг би точно спрогнозувати майбутнє окремої нації чи держави, або світу загалом. Оскільки нації різномірні, а люди примхливі, то неможливо насправді врахувати

національний та міжнаціональний хаос і випадковість, і в будь-який момент державотворення є дедалі більше аспектів даних і чинників впливу для розгляду. Якщо йдеться про національну економіку, існує неймовірно превелика кількість невидимих змінних, які потрібно виявити та проаналізувати. В різних секторах економіки величезна кількість суб'єктів господарювання та індивідуалістів-споживачів ухвалюють рішення, коли вони планують і коли вибирають, які види товарів, робіт і послуг виробляти та коли і як придбавати; занадто багато підприємницьких і урядових інтересів, альянсів, творчих ідей, стратегій, динамічних змін на ринку праці та технологічних новацій, дослідницьких проєктів в університетах, природно-ресурсних та геополітичних і воєнних реалій, які породжують синергійні та емерджентні ефекти.

Попри те, що не можливо зробити однозначних прогнозів щодо розвитку національної економіки в далекому майбутньому, ми, безумовно, зобов'язані вловити зв'язок між попереджувальними сигналами, індикаторами загроз для національної безпеки та іншою поточною інформацією світоглядного спрямування.

Розділ 1. Адаптаційні економічні залежності та їхній вплив на стратегічні національні інтереси

Розвиток національної економіки через постійні але незначні зміни спричинені зовнішнім середовищем є марнотратством продуктивних сил нації та слабкістю її урядового проводу. Політика виправлення помилок та слідування за короткотерміновими тенденціями світового розвитку, де головну скрипку грають економічно потужні держави та міжнародні корпорації, суперечить національним інтересам. Тривке прилаштування національного законодавства до світових стандартів [1], при яких міжнародні фінансові організації та власники компаній-імпортерів не бажають дискомфорту: жертвувати регуляторними впливами і фінансовими вигодами, робити політично непопулярний націєцентричний вибір і стримувати в короткотерміновій перспективі очікування економічного зростання, навіть якщо це означає покращення довготермінових можливостей співпраці із певними економічними спільнотами в світі. Ще гірше, що зденаціоналізовані власники суб'єктів господарювання ігнорують поточні національні інтереси та державницькі плани на майбутнє.

Очільники ліберальних політичних партій, представники Уряду продовжують нехтувати фундаментальними національними економічними інтересами загалом, вважаючи за краще розвивати сектори економіки, які є політично привабливими та лише глобально інтегрованими. За таких передумов Україна не матиме довгострокового бачення чи стратегії щодо національних інтересів й проігнорує їхній вплив на демографію, освіту, науку, економіку та національну безпеку. Відтак урядовці на національному, крайовому та місцевому рівні управління економікою зосереджуються на тому, як отримати / запозичити фінансовий ресурс для забезпечення поточних видатків життєдіяльності, тоді як мали б думати, як створити об'єднання з підприємництва та уряду заради зростання внутрішнього ринку й

національного економічного розвитку. Саме таку політику демонстрували передові держави світу запроваджуючи консервативну модель економічного регулювання [2, с. 294].

Відсутність об'єднання та узгодженої націєцентричної стратегії щодо розвитку національної економіки провокує зневіру та залежність – сотні тисяч, які з часом починають сумніватися у своїй спроможності керувати власною долею та покладаються на чужий інтерес. Нація спочатку цього не помічає. Популярні науковці-космополіти, «незалежні» економічні експерти, розповіді власників і менеджерів підприємств імпортерів / експортерів із міжнародним чи національним капіталом, публікації соціальних мереж від впливових людей і «лідерів громадської думки» привчили народ шукати великі, очевидні сигнали, як-от зміна технологій, – і нація пропускає сигнали справжні, насправді ледь помітні та хаотичні, і, водночас високоризикові й руйнівні для національних інтересів.

Нажаль, наше суспільство травмоване десятиліттями комуно-імперської командно-адміністративної економіки і тому не в змозі відрефлексувати згубність антинаціональної політики. Народ привчили підкорятися сильним світу цього, не розбираючись у причинно-наслідкових зв'язках геополітичних і економічних реалій. Зовнішній тиск та відсутність домінантної національної свідомості схиляють урядовців віддавати перевагу адаптаційній залежності над безпекою, тому шлях розвитку національної економіки – від колоніальної (глобальної, корпоративної, олігархічної) залежності до націєцентричної самодостатності й далі – йде вперед без попереднього розв'язання серйозної проблеми пов'язаної із визначення стратегічних національних інтересів. Ось кілька менш очевидних залежностей, сформованих до та під час воєнного стану в Україні, безліч із яких урядова політика прищеплює нації і які не сприймаються нацією як серйозні обмеження.

1. Залежність від меншовартості національного Генія.

Ментальні залежності українців укорінені в минулому. Українці пригнічені імперським пресом впродовж багатьох століть, продовжують мислити і діяти, зокрема економічно, за правилами сформованими для них імперськими та колоніальними системами різних поколінь окупантів, «визволителів» та новітніх «відбудовувачів». Хоча нейронна система людського мозку спеціально запрограмована, щоб реагувати на загрози, усвідомлювати небезпеки, відтворювати сили та робити все потрібне для продовження життєздатності, ми постійно виявляємо домінування «меншовартісного національного Генія», коли народ послуговується алгоритмами еволюційного та економічного розвитку, щоб досягти добробуту, використовуючи хитрість та обман. Обман в тому, що вірять не в себе (в свою націю), а в когось (чужу); покладаються не на власні інтелект, знання, досвід, правду – надіються на інших; довіряють не собі та своїм світоглядним (національно визнаним) одностудцям – повіряють невідомому; роблять не самі – чекають, що хтось зробить; свого висміюють, цькують, заздять – чужого хвалять, підтримують, пишаються. В економічному аспекті це проявляється в упередженнях, що українець не може бути: багатим – лише бідним; успішним підприємцем – лише

найманим працівником; новатором – лише користувачем; провідником – лише пристосованцем; керівником держави – лише підлеглим.

Недоброзичливці та відверті вороги української національної Держави добре знають про такі ментальні конструкції багатьох українців, тому постійно вводять «отруйні» та «підживлювальні» світоглядно-інформаційні й особистісно-поведінкові зачіпки в суспільний соціально-економічний простір України. Люди вразливі до «змагальних процесів» у суспільстві, особливо, тих які є фальшивими або навмисно змодельовані з неправдивою інформацією, щоб спричинити помилки у сприйнятті чи виборі системи державотворення та її складових – ідеології, провідників, моделей та методів. Ціннісна, знаннява та комунікаційна системи суспільства дають змогу швидко розпізнати особистість та її світогляд в координатах «свій – чужий» та «український – антиукраїнський» з точністю 80%; але додавши через ЗМІ «отруйні» для нації розповіді про бездарних і злодійкуватих українців, поганих патріотів, а ще непомітно для загалу знецінивши й висміявши українців з націєцентричною позицією, – і більшість людей визначить цю особистість (спільноту, партію) як не свою (підозрілу, радикальну, ворожу) з точністю 99%. Змагальні інформаційні потоки антиукраїнських сил або ж українських, але які світоглядно зорієнтовані на космополітичний глобалізм, можуть перекваліфікувати національну систему цінностей та інтересів для інтерпретації як ознак недемократичності під час обговорення програм партій у виборчому процесі, таких як титульна нація або заборона приватизації стратегічних підприємств. Штучно-свідоме створення подібних за світоглядом політичних проєктів для участі в виборчих процесах в державі: коли складні конкурентні алгоритми працюють паралельно, вони зазвичай змагаються один з одним за досягнення мети на єдиному електоральному полі, і це отруює та дискредитує всю національну систему. Проблема в тому, що нація не придумала дієвих механізмів, як захистити свої національні системи, зокрема політико-економічну від ворожого впливу в змагальних процесах ні в інформаційному та особистісному, ні у підприємницько-власницькому, а тепер вже і в цифровому середовищі держави.

Але основна проблема та загроза для національної економіки не зовнішня, а внутрішня. Коли нація не вірить у власні сили, постійно шукає чужих ідей, рішень, грошей, інвестицій, лідерів, що хтось створить умови для розвитку тощо.

Перефразовуючи українського дослідника Дмитра Мирона [13], можна сказати, що для уникнення залежності від меншовартості національного Генія та здобуття національної економічної незалежності «за прапорами ідеї мусять іти залізні колони модерних українських провідників, власників та підприємців». Лише прояв своєї суті – нації-господаря – забезпечить її економічний розвиток та національний добробут.

2. Залежність від вже апробованих чужих моделей розвитку.

Як учасники соціально-економічної системи держави та споживачі усіх її продуктів та послуг, громадяни сподіваються, що пропоновані урядовцями до впровадження приклади вдалого міжнародного досвіду здатні врахувати та розв'язати кожну національну проблему, перш ніж будь-які нові їхні

осмислення, законодавчі чи програмові рішення виходять із інституцій влади. Людей переконують / вони звикли використовувати чужий господарський досвід (економічну модель), який негайно працює. Немовбито ця імпортована економічна модель є теж саме, що імпортований автомобіль чи програмне забезпечення, які в процесі використання функціонують так, як обіцяно їхніми виробниками. Суспільство забуває, що національна економічна модель – це не технічний прилад, який працює негайно та згідно інструкції використання, бо для того, щоб вона функціонувала так, як ми хочемо (як в інших країнах), система національної економіки потребує врахування величезної кількості чинників впливу та умов впровадження в режимі реального національного простору і часу.

Неструктуроване суспільство – ні різносвітоглядні політичні сили, ні роз'єднане підприємницьке середовище, ні окремі споживачі чи науковці, ні олігархозалежні урядовці – не дають національній економіці закласти у фундамент свого розвитку природно-істинні очікування й потуги свого національного буття. Космополітичний економічний механізм регулярно продукує і насаджує суспільству різновекторні стратегії розвитку, несумісні ідеї, запозичені патерни виробництва та споживання, нові інституції й надбудови, інакше публічне залякування антимодернізмом. Прихильникам радикальної глобалізації не важливо, що їхні переконання відволікають національне мислення від того, щоб робити національну економіку кращою з вигодою для самих себе.

Модель національної економіки, незалежно від того, наскільки вона складна чи проста, ефективна чи неефективна, потребує врахування значної кількості національних ідентичностей та особливостей, щоб керуватися власними інтересами, удосконалюватися та розвиватися. Національні ідентичності й особливості подібні до рослинного різноманіття кожної країни. Воно оточує людей, є відновлюваним або ж нескінченним ресурсом і зостається цілком непотрібним для людей, якщо вони не збиратимуть їхній урожай для використання й споживання. Нині є лише декілька десятків національних держав у світі, які можуть ефективно використовувати свої національні ідентичності та особливості у великих вимірах. Ось чому найскладнішою частиною побудови національної економічної системи є не механізми чи моделі, а радше врахування ідентичності та особливостей нації та цілісна їх ідентифікація й інтегрування, щоб економіка могла розвиватися та відтворюватися на них. Якщо уряд має намір створити економічну систему для розвитку підприємництва і справедливого розподілу національного доходу, щоб забезпечити добробут і процвітання нації, то проблема не в моделі національної економіки, а в ідентичності – національні інтереси мають низку виразних варіацій та особливостей для кожного історичного періоду та стадії суспільного розвитку, які треба обов'язково враховувати.

3. Залежність від спотвореного ринку землі.

П'ять років тому, весною 2020-го, Верховна рада України за поданням КМУ ухвалила Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [9], щоб

скасувати мораторій на продаж сільськогосподарських земель, який існував майже 20 років, та забезпечити їх комерціалізацію і продаж.

Земельна реформа бере початок в 90-х роках з розпаювання земель державної власності, що були в користуванні колгоспів та радгоспів. Саме на цьому етапі з'явилися земельні «паї». Але вже з 2002 року запроваджено мораторій, який із часом зазнає суттєвих змін, спрямованих на недопущення його обходу різними «креативними» шляхами, які на практиці напружувались миттєво.

Закон про ринок землі почав діяти з 1 липня 2021 року та пов'язаний з можливістю продажу земельних ділянок, цільове призначення яких – ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

До 2023 року включно купувати землю було дозволено лише фізичним особам, але не більше 100 гектарів в одні руки. Після цієї дати і юридичним особам надана можливість купувати землю, однак не більше 10 тис. гектарів.

Визнання права іноземних компаній на придбання землі має бути вирішено на референдумі, але, незалежно від його результатів, заборонено купувати землю, яка розташована ближче 50 км від державного кордону.

З відкриттям ринку землі ставки зростатимуть, та за відносно невеликі кошти на земельному ринку можна отримати величезний приріст [12].

Концентрація в одних руках. Успішність рейдерського захоплення збільшиться за рахунок того, що на величезну кількість землі доведеться провести незначне число реєстраційних дій, адже землі по 100 гектарів будуть у власності однієї особи.

Контроль ОТГ. Гарно організована купівля землі в межах однієї територіальної громади дозволить компанії фактично поставити в залежність перед собою орган місцевого самоврядування.

Приватизація масивів, що знаходяться в оренді. З початком ринку землі наступить епоха великої приватизації. Ажіотаж навколо цього буде настільки великий, що можна прогнозувати навіть збої в роботі реєстрів власності та кадастру. І саме період цієї приватизації супроводжуватиметься такою кількістю протиправних реєстраційних дій, якої Україна ще не бачила.

Очевидно, що аграріям доведеться зіштовхнутися з неабиякими труднощами. Лише належна підготовка та вольові рішення дозволять зустріти відкриття ринку землі без втрат, без рейдерів.

Це часто проблематично, оскільки визначення національних інтересів – що до них належить і як їх класифікувати та структурувати за пріоритетами – є сукупністю управлінських рішень, які ухвалює невеличка кількість урядовців, котрі часто керуються своїми вузькопрофесійними, політичними, меркантильними та іншими когнітивними упередженнями.

Надмірні очікування щодо негайної прибутковості ринку землі у поєднанні з опорою на створення широкої мережі приватних власників с/г підприємств та фермерських господарств спричинили серйозну проблему.

Однак проблема полягає не в тому, що земля буде в приватній власності, а радше в тому, що ринкові сили агрохолдингів та міжнародного капіталу тиснуть на Уряд, щоб він пришвидшив надання дозволів на монополізовану концентрацію земельних угідь.

Це лише незначна кількість адаптивних залежностей в національній економіці, з якими українська нація, як вирішили творці ліберально-олігархічної моделі, може і має жити заради цілей, поставлених олігархатом в Україні та ринковими силами глобальних корпорацій. Замість стримувати очікування щодо пристосуванства та короткотермінової вигоди, урядові команди постійно перебувають під тиском, який змушує їх ухвалювати рішення на користь міжнародних фінансових інституцій та ринків. Національна безпека є вторинною, якщо не далі. Суб'єкти національного підприємництва та наймані працівники занепокоєні, але чинне законодавство надмірно уніфіковане з міжнародним не дає їм змоги і часу розправити крила.

У період з 2010 до 2025 року урядовці України фактично ігнорують висловлювання лідерів глобального устрою про майбутнє: всебічну стратегію в сфері енергетики, економіки, міграції тощо, їхні плани щодо домінування в світовій економіці та мету глобалістів стати єдиною силою, яка визначатиме геополітичні рішення. Українцям не вдається зв'язати точки між майбутнім національної економіки, її зовнішньою інституційною залежністю, системою боргових зобов'язань та відчуженням природного національного багатства на користь держав Північної Америки, Європи, Китаю, Арабських країн та їхніх корпорацій. Тож коли наймогутніші держави світу публічно та часто кажуть про потребу придбання / контролювання українських природних ресурсів та інших активів, а потім через шантаж і примус укладають відповідні інвестиційні угоди чи делегують своїх представників до наглядових рад українських корпорацій, нація не звертає на такі дії належної уваги. І то величезне упущення, яке народ не відразу визнає. Адже будь-яке чужинське втручання завжди обґрунтовується благими намірами, неодноразовим примусом щодо зміни національного законодавства та корупційними схемами обходу важливих бюрократичних правил і регламентів.

Розділ 2. Напрями формування національного економічного середовища

Вже тепер, під час десятилітньої російсько-української війни, українці мають змогу бачити наслідки усіх цих політичних, стратегічних і економічних подразників. Щоб здобути вплив на Україну чи інші країни, уряди хижацьких держав, міжнародні фінансові й інвестиційні фонди та корпорації нав'язують підконтрольному уряду короткотермінові програми, а не стратегічні проєкти. Завдяки таким впливам їм вдається здобувати економічну перевагу, вириватися вперед у соціально-економічному розвитку, збирати вершки з менш розвинених держав. Оці вершки іменуються рентою розвитку – ті, хто випередили в розвитку інших, отримують з цього зиск за рахунок тих, хто відстав від них через певні причини. І ці причини, зазвичай, полягають не в тому, що окремі нації малоосвічені та нездатні генерувати ідеї чи інновації, а тому, що їхні уряди є слабкими і залежними, національні інтереси знехтувані, політичні еліти інфіковані вірусом меншовартості та космополітизму, ідеї економічного суверенітету забуті та народ відмовляється від боротьби за себе. Тому методи отримання ренти розвитку, цього зиску з боку заможніших націй та агресивніших у відстоюванні своїх інтересів завжди були і є однаковими за

суттю але відрізняються за формами залежно від цивілізаційного рівня розвитку і технологій: колоніалізм, рабство, культурно-духовна і збройна окупація, грабунок природних ресурсів, боргові пастки, поглинання стратегічних підприємств і контроль над галузями економіки, переманювання інтелектуального і людського капіталу, антинаціональна і атеїстична ідеологічна пропаганда тощо.

Звісно, це породжує конкуренцію та навіть ворожнечу між державами, а не співпрацю. І ця конкуренція є не лише поміж економічно і ресурсно багатими та бідними державами, але й окремо серед багатих і між бідними. Це призводить до обмеженої взаємодії держав щодо поваги до різних національних інтересів. Жодна нація не погоджується на односторонній диктат чужих інтересів стосовно своєї національної економіки. Водночас досягнути єдиного набору основних цінностей, що надають пріоритет прозорості, справедливості та безпеці дуже важко, а якщо це окремим державам вдається, то лише в короткостроковому періоді.

Тисячолітня історія різних народів і держав та десятилітні історії різних союзів і коаліцій держав свідчать, що змінити ці ментально-конкурентні особливості націй неможливо, адже це закладено в людській біології (люди стадні хижаки) і навіть математично доведено. У книзі Роберта Сапольські «Біологія поведінки» [10] зазначено, що в кооперативно-конкурентних іграх найкращі стратегії виграшу (отже, й виживання націй) пов'язані з поділом всіх на своїх і чужих на основі сильного відчуття спільної ідентичності та жорсткого протистояння до іншого гурту, водночас ознака поділу може бути абсолютно довільна: родинні зв'язки, приналежність до нації, етнічної чи соціальної групи, місцевості, культурної традиції, релігії чи ідеології, одного клану тощо. Отже, держави як національні об'єднання, особливо моноетнічні – завжди зберігатимуть внутрішню єдність та протистоятимуть іншим. Різноманітні міжнародні процеси глобалізації, інтеграції, інтернаціоналізації, а також розвиток мислення, інтелектуалізація, гуманізація чи цифровізація разом із штучним інтелектом – можуть поміж держав суттєво збільшити розмір «кола солідарності» [6], але не можуть поміняти засадничу природу людини та організованої національної спільноти – повсякчас конкурувати на своїх рівнях, рухаючись наввипередки заради здобуття переваги та розкошування *рентою розвитку* за рахунок тих, кого випередили.

Поки національна економіка не пройде шлях від домінування українського продукту на внутрішньому ринку до всебічної присутності на міжнародних і регіональних ринках, нація не має іншого вибору й мусить жити із залежностями, яких їй завдає глобальний порядок. Сучасна європейська версія економічного партнерства, до якого так прагне приєднатися Україна, – це ліво-лібералізм у поєднанні з капіталістично-ринковою чутливістю – передбачає для української економіки лише нішу сировинного, просторового та інтелектуально-фахового додатка. Українська нація, яка не сприйматиме космополітичного стилю управління Європейського Союзу, придушення національної ідентичності й свободи, його нав'язливим поглядам на гендерну ідеологію й сімейні цінності та орієнтації, не матиме важелів протидії. В Україні не буде іншого вибору, крім як співпрацювати з ЄС на його умовах.

Українцям обіцятимуть свободу і якісне життя завдяки спільному ринку, який мав би позбавити їх інституційних труднощів і проблем економічного розвитку. Натомість наша економічна й національна свобода може бути обмежена способами, яких ніхто не уявляв і не обговорював.

Формування економічної моделі різновекторного спрямування на рівних паритетних засадах є згубною для теперішнього й майбутнього національного розвитку. Економічна система з двома центрами тяжіння і впливу (операційними можливостями) обов'язково спричинить різку конкуренцію серед суб'єктів економічних відносин на державному рівні, які будуть неспроможні вирішувати великі проблеми національної взаємодії. В цьому контексті йдеться про одночасне й паралельне формування середовища національної економіки із домінуванням в ній внутрішнього ринку та інтеграції економіки держави в певну політично-економічну спільноту, наприклад ЄС. В обох процесах не може бути однакових за рівновагою пріоритетів та національного інтересу. Мусить щось одне домінувати, а інше бути другорядним і підпорядкованим (похідним) національним інтересам першого. Несумісність двох шляхів у пропорції 50/50 найперше диктується вимогами законодавства та нормативно-правової бази. За таких умов, виявляється, що не лише системи управління та суб'єкти господарювання, а й люди теж несумісні в економічній системі з двома центрами тяжіння. Оперативність ухвалення урядових рішень та національна економічна вигода у ланцюгах створення доданої вартості, яка завжди є прикметною рисою розвиненого внутрішнього ринку, – широко спеціалізований ринок праці, багатогалузева промисловість та почуття відданості споживачів до місцевих виробників, – поступово згасає та відходить в минуле. Замість об'єднувати виробників, працедавців, власників та найманих працівників на національному ринку, домінування наднаціональних ринків насправді розділяє. Це больовий момент і для уряду України, який заради стабільності національного розвитку змушений обирати одну систему.

Надмірна глобалізація економічних процесів створює ефект «набутої безпорадності» національних економік для більшості держав. Національні економіки вже не можуть самостійно функціонувати без різних міжнародних політично-управлінських надбудов, квотно-тарифних регуляторів чи фондово-ринкових залежностей, які постійно підштовхують/сповільнюють їх позитивними чи негативними процесами. Народи намагаються звинувачувати великі глобальні корпорації, але насправді в цьому варто звинувачувати самих себе, свій повсякденний вибір (світоглядний, морально-ціннісний, політичний, економічний, особистісно-меркантильний) супроти національних інтересів в усіх царинах суспільного життя.

Особливо важко перехідним національним економікам, які прагнули залучення інвестицій і новітніх технологій, коли були інституційно слабкі, та спочатку любили впроваджувати всілякі чужі експериментальні моделі через грантові чи кредитні кошти, але в їхніх суспільствах, особливо урядових структурах, визрів психологічний пунктик, який важко побороти. Коли певна запозичена реформа, що здійснювалася за допомогою коштів міжнародної технічної допомоги чи фінансових інституцій (МВФ, СБ), провалюється (дає збій), то суспільство мусить покладатися на власні сили і ресурси, що не дає

позитивних очікувань. Покладання на власні національні сили і ресурси вимагає від нації жертовності й відповідальності, ідейності й винахідливості, заощаджень та внутрішніх інвестицій, а це означає, що люди не можуть дістати швидкого очікуваного результату, через що втрачають національну єдність та пильність. Неприємні почуття тривоги скеровують націю у залежність від чужих та ворожих інтересів, зокрема економічних. Нація втрачає впевненість у тому, що споконвіку було її силою, здоровим глуздом та основними навичками для виживання і розвитку.

Конкурентні стандарти світового економічного розвитку часто спонукають економічно малорозвинені нації віддати перевагу міжнародному геополітичному об'єднанню над власними національними пріоритетами й можливостями. Космополітичним урядам легше цілком підписатися на ту чи іншу операційну систему міжнародного об'єднання та повільно але впевнено підштовхувати світоглядно дезорієнтованих громадян до вибору саме цієї моделі розвитку. Націєцентричним суспільствам важко жити і творити в соціально-економічній системі абсолютно зденаціоналізованого глобального середовища, оскільки їхні цінності й національні інтереси несумісні, навіть якщо вони сумісні як люди.

Агресивне глобальне економічне середовище формує «закриті елітні спільноти», які нібито живуть за стіною та приховують свою структуру капіталу та кінцевих власників від публічного доступу, але ці спільноти – всюдисущі та впливові, їх охороняють норми міжнародного права домінуючого над національним, і вони приховують свої істинні наміри та впливи на національні уряди від очей пересічних людей і підприємств. Економічна політика «відкритих дверей» заманює багато держав в так звані «глобальні ланцюги доданої вартості» – сучасне явище міжнародного поділу праці, що передбачає послідовність усіх виробничих стадій, що виконуються в різних країнах на різних підприємствах, об'єднаних у скоординовану мережу, у результаті яких створюється додана вартість (рис. 1).

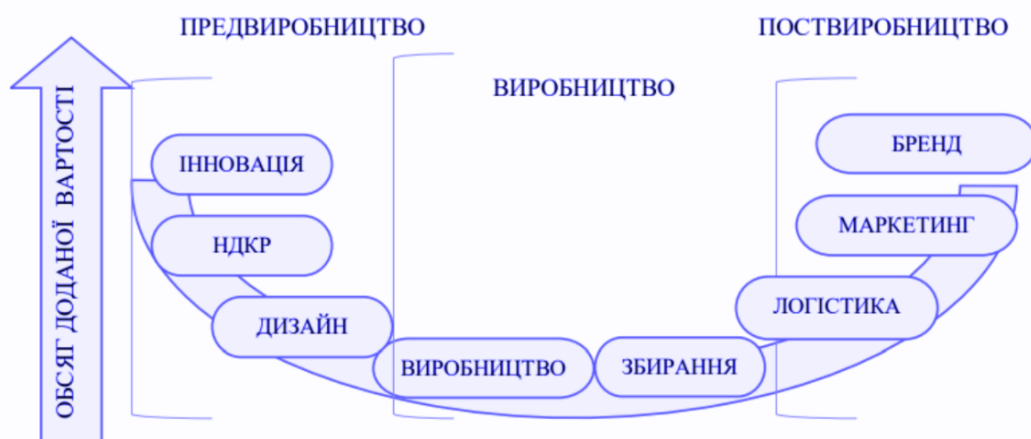

Рис. 1. Модель глобальних ланцюгів вартості

Джерело: [5]

Як наслідок, уряди в усьому світі були абсолютно не підготовлені до участі національних підприємств у ланках глобальних ланцюгів вартості, адже їх розвиток фундаментально змінив характер світової економіки: для низки країн-учасниць така міжнародна економічна кооперація дала позитивний ефект, а для інших значні ризики, особливо для країн, що розвиваються.

Виявляється, на стадіях виробництва і збирання, запровадження такої моделі кооперації вигідне для держав із низьким рівнем оплати найманої праці, низько технологічних та за умов відсутності світових фінансово-економічних криз. Але найбільший обсяг доданої вартості отримують держави підприємства яких здійснюють діяльність у передвиробничому та поствиробничому циклах. Водночас така інтеграція спричиняє явні та приховані ризики для національних економік, зокрема: переміщення виробництв до інших країн та зростання рівня безробіття; міжнаціональні відмінності країн-учасників глобальних ланцюгів (норми законодавства, стандарти, підприємницькі традиції, корпоративна культура тощо); вразливість до глобальних підприємницьких циклів; вразливість до відтоку капіталу та призупинення інвестицій через війни, економічні санкції, торгові конфлікти; вразливість зривів поставок сировини через віддаленість підприємств-учасників ланцюга вартості; інвестиційні ризики, пов'язані з втратою державних інвестицій через можливі зміни місця виробництва; ризики розбалансування і реінтеграції на внутрішньому ринку; дисбаланси національних доходів та видатків; ризики, пов'язані з людським капіталом та охороною навколишнього середовища тощо [4, с. 11–13]. За таких умов окремі держави та їхні корпорації, що зайняли найвигідніші ніші в передвиробничому та поствиробничому циклах ланцюгів створення доданої вартості, – здобувають надповноваження щодо визначення стратегії розвитку національних економік слаборозвинених держав. Утворюється значна прірва, концентруючи дедалі більше багатства в вузькому колі монополістів глобального ринку. У першій чверті XXI сторіччя ми спостерігаємо появу та утвердження глобально-наддержавної кастової економічної системи.

Національні економіки та їхні суб'єкти страждають від динамічно наростаючого неузгодження, спричиненого набутою залежністю, дисгармонією управлінських цілей та рішень ухвалених різними інституційними рівнями влади (національним і наднаціональним), новими економічними розмежуваннями та відчуттями, що місцеві виробники просто не мають змоги змагатися з транснаціональними корпораціями, які створені глобальним капіталом та підтримувані урядовцями-лобістами. Водночас змодельовані потоки інформації/дезінформації (політичної, корпоративної, маркетингової, рекламної, соціальної тощо), цільово формують інформаційні забруднення для оприлюднення й поширення ідей та новин – правдивих і фальшивих. В умовах цифровізації, урядові, корпоративні та одноосібні зловмисники використовують генеративні алгоритми, суб'єкти господарювання і люди отримують різні версії новинного вмісту залежно від держави й не знають, кому або чому довіряти. Інформаційні потоки впливають і контролюють свідомість й розумову активність людей та дають мозку сигнали: не мислити критично, зосередитися на рутинній праці сьогодення,

створити відчуття щастя та задоволення або змусити людину почуватися так, ніби від неї нічого не залежить і за неї будуть піклуватися.

Певну частину цього деструктивного для нації інформаційного потоку розробляють та впроваджують сучасні політичні партії й місцеві громадські організації, науковці та представники міжнародних корпорацій і організацій – широка мережа організованих учасників фінансованих за грантові кошти різних зацікавлених сторін, яку важко відстежити та стримувати. Вони не керуються почуттями національної гідності та відповідальності, для них чужі національні інтереси та вигоди. Маючи належне ресурсне забезпечення, вони активні на різноманітних дискусійних майданчиках та в соціальних мережах, продукують сенси і новини під замовлення на різну світоглядну тематику, переважно ліволіберального штибу, часто змінюють акценти залежно від тенденцій розвитку суспільства, як от: зміна влади, вступ митного союзу чи до НАТО та євроінтеграція, національні революції, російсько-українська війна тощо.

Понад тридцять років українські патріоти говорили про світоглядні, політичні, економічні, майнові, демографічні та соціальні наслідки антинаціонального ухвалення державно-урядових рішень в інституціях влади та господарських в корпораціях, однак жодних стандартів, норм чи правил так і не створено. Нині в Україні є, очевидно, низка злочинів, які спричинила антиукраїнська діяльність інституцій та корпорацій, але немає механізму покарання. Нема в'язниць для Уряду та підприємств. Закони, які визначають, що таке антинаціональний злочин – нема, а тому вони незастосовні до інституцій та посадових осіб, яких нація обрала.

Розділ 3. Національні інтереси як протизвага глобальним стандартам та корпораціям

Наше світоглядне спантеличення, зачарування і розчарування очільниками України та різними політичними проєктами й урядовцями зіграли на руку спочатку ворожому російському капіталу (знекровлював українську економіку перед війною), а опісля і глобальному. Він вже не намагається конкурувати з українськими підприємцями за частку внутрішнього ринку, а нахабно і шантажем щодо нашої національної безпеки планує заволодіти національними природними ресурсами та прибутками від їх видобутку на безстроковій основі. Глобальний капітал витратив десятиліття та сотні мільйонів доларів на зомбування ліберальними реформами українського народу та денацифікацію національної економіки України, і ця тактика дає плоди.

Через свою економічну потугу, підкуп урядовців та агресивну ідеологічно-пропагандну діяльність глобальні корпорації практикують новий колоніалізм, успішно колонізуючи освіту і науку, промисловість, сільське і лісове господарство, видобуток надр, ІТ-сектор. Глобальні корпорації поширюють свою систему антинаціональних і антихристиянських поглядів, заохочують до масової міграції малокваліфікованих працівників до одних держав, а високоінтелектуальних до інших, контролюють критично важливі ресурси по всьому світу, блокують розвиток на місцевих ринках тощо.

Жодна національна економіка самостійно не має достатньої політичної волі чи економічної потужності, щоб зупинити глобальні корпорації від розширення їхніх економічних сфер впливу. Глобальні корпорації, зокрема транснаціональні корпорації (ТНК), відіграють ключову роль у сучасній світовій торгівлі, контролюючи значну частку міжнародних торговельних потоків. За оцінками експертів та економічних аналітиків, *глобальні корпорації забезпечують понад дві третини (понад 66%) світової торгівлі товарами та послугами*. Це охоплює як прямі експортно-імпортні операції, так і внутрішньокорпоративну торгівлю між підрозділами однієї корпорації, розташованими в різних країнах. Найбільші країни-експортери та імпортери (США, ЄС, Китай, Японія, Велика Британія, Швейцарія) є водночас країнами базування найбільших транснаціональних корпорацій, що додатково підкреслює їхню домінуючу роль у глобальних ланцюгах постачання. У слаборозвинених країнах міжнародна торгівля значною мірою залежить від діяльності глобальних корпорацій, оскільки місцеве підприємництво часто інтегрується у глобальні виробничі ланцюги саме через співпрацю з ТНК.

Попри те, що світова торгівля залишається відносно стабільною, однак останніми роками спостерігаються тенденції до регіоналізації та зміни ланцюгів постачання, що частково впливає на структуру участі глобальних корпорацій у торгівлі. Зростає роль регіональних економічних блоків (наприклад, RCEP в Азії, USMCA в Північній Америці), де провідні позиції займають саме великі корпорації. Однак, навіть на тлі протекціонізму окремих держав та геополітичної напруженості, глобальні корпорації залишаються основними рушіями міжнародної торгівлі, оскільки мають ресурси для адаптації до нових умов, диверсифікації ланцюгів постачання та інвестування у нові ринки. Отож, *глобальні корпорації контролюють близько 2/3 світової торгівлі*. Їхня роль залишається визначальною для структури, динаміки та географії міжнародних торговельних потоків, незважаючи на сучасні виклики та тенденції до регіоналізації.

В умовах домінантної ліберальної моделі світової економіки, глобальні корпорації, особливо транснаціональні, мають низку негативних наслідків для національних економік, особливо країн, що розвиваються. Основні негативні впливи [3; 8]:

- ✚ *витіснення національних виробників*. ТНК, маючи доступ до значних фінансових, технологічних та ресурсних переваг, часто обмежують їхні ринкові дії та витісняють місцеві підприємства, які не можуть конкурувати з їхніми масштабами виробництва та ціновою політикою. Це призводить до занепаду вітчизняних суб'єктів господарювання та втрати робочих місць;

- ✚ *захоплення стратегічних галузей*. Корпорації нерідко захоплюють найбільш перспективні та прибуткові сектори економіки, що може призвести до втрати державою контролю над основоположними галузями та зменшення можливостей для модернізації національної економіки;

- ✚ *відтік капіталу та прибутків*. Значна частина прибутків, отриманих у приймаючій країні, виводиться до країн базування ТНК. Це обмежує фінансові

ресурси для розвитку місцевої економіки та інвестування у власну інфраструктуру;

✚ *посилення безробіття та соціальної напруги.* ТНК можуть залучати власних працівників з інших держав, що збільшує рівень безробіття серед місцевого населення. Втрата робочих місць та занепад національних підприємств сприяють зростанню соціальної напруги, корупції та злочинності, що суперечить керівним принципам для багатонаціональних підприємств [7];

✚ *екологічні ризики.* Часто глобальні корпорації розміщують у країнах з менш суворим екологічним законодавством шкідливі та матеріаломісткі виробництва, що погіршує стан довкілля;

✚ *загроза економічному суверенітету.* Вплив ТНК на політику та економіку приймаючої країни може призвести до втрати частини економічного суверенітету, оскільки уряди йдуть на поступки задля залучення інвестицій, а корпорації можуть впливати на прийняття рішень на національному рівні;

✚ *ухилення від сплати податків.* ТНК використовують складні моделі оптимізації оподаткування, що призводить до недоотримання державного та місцевих бюджетів країни-реципієнта;

✚ *поглиблення кризових явищ.* У періоди економічної нестабільності ТНК можуть швидко зменшувати обсяги виробництва або виводити капітал, що поглиблює економічну кризу в країні перебування.

Тому, глобальні корпорації можуть стимулювати економічний розвиток, але їхня діяльність часто супроводжується негативними наслідками для національних економік: витісненням місцевого підприємництва, відтоком капіталу, посиленням безробіття, екологічними проблемами та зниженням економічного суверенітету.

Загалом в умовах глобалізації, усі нації, змушені жити з постійною тривогою. Адже окрім власного національного занепокоєння спричиненого різними внутрішньо суспільними чинниками, які в кожній державі мають свій рівень напруженості/стабільності, націям потрібно чимдалі дужче тривожитися світовими тенденціями геополітики, економіки, безпеки, пандемій та падіння моралі й гідності. Попри національний добробут і економічну потугу багатьох держав, глобальна невизначеність є настільки значною, що навіть заможні нації точно не знають, чого саме їм боятися і звідки очікувати лиха. Ми не знаємо, чи захищені наші персональні дані, і до яких із них та хто в якій точці світу може мати доступ. Люди не впевнені, наскільки глибоко вкоренилися чужі аморальні норми життя й поведінки та економічні урядові й приватні інтереси в національний простір їхньої самобутньої держави.

Пріоритетно розвиваючи міжнародну політичну, економічну, безпекову, гуманітарну та освітню співпрацю, нації достеменно не передбачали появи широкого спектру наддержавної надбудови, створеної для різних цілей і завдань, яка є потужною і байдужою до національних цінностей і надбань. Оглядаючись в минуле, більшість націй, зокрема українська, розуміє, як наївно було так думати і вірити. Коли, в політичному аспекті, держави створювалися у світі оборонно-безпекові блоки чи давалися гарантії безпеки для позаблокових держав (з умовою їхнього роззброєння – Будапештський

меморандум для України), дійшли згоди і почали виконувати домовленості, вони не встановлювали правила «врахування позиції країни агресора» чи «зрівнювання в правах жертви та окупанта». Коли, в економічному аспекті, міжнародні корпорації почали співпрацювати між собою та з урядами незалежних держав, дійшли згоди і стали заходити на національні ринки, вони не встановлювали глобальних стандартів та уніфікацій (приведення до одноманітності, до єдиної форми або системи). Десятиліттями до того на національних ринках домінували національні правила поведінки (державна мова у спілкуванні персоналу та діловодстві, національні цінності і традиції в корпоративній культурі, публічність релігійних традицій і духовність, повага до сімейних цінностей, культура праці, відповідальність перед суспільством тощо).

Глобальні стандарти та уніфікації здійснення підприємницької діяльності [7], які сприяють інтеграції національних економік у світову систему, водночас зазвичай суперечать національним інтересам через низку чільних аспектів:

- ✚ *втрата політичної та економічної автономії.* Впровадження глобальних стандартів часто означає, що національні уряди втрачають частину контролю над регулюванням підприємництва, оскільки змушені адаптувати законодавство та практики під міжнародні вимоги. Це обмежує їхню здатність самостійно визначати пріоритети розвитку та захищати економічні інтереси;

- ✚ *залежність від глобальних ринків і стандартів.* Національні економіки стають залежними від міжнародних правил і стандартів, які можуть не враховувати специфіку місцевих умов, культури, технологічного рівня чи соціальних потреб. Це призводить до нерівномірного розподілу вигод від глобалізації і послаблення національного суверенітету;

- ✚ *зневага національних норм та традицій.* Глобальні стандарти часто уніфікують підходи до корпоративного управління, екологічних норм, звітності, оподаткування тощо, що може суперечити національним законодавчим, мовним, культурним або соціальним особливостям. Це створює напругу між внутрішніми політиками та агресивними міжнародними вимогами;

- ✚ *підрид податкового суверенітету.* Уніфікація правил, зокрема в оподаткуванні (наприклад, боротьба з агресивним податковим плануванням, трансфертним ціноутворенням), хоча й спрямована на прозорість, може обмежувати можливості держав ефективно збирати податки та підтримувати власний бюджет, особливо у країнах із недосконалими інституціями;

- ✚ *обмеження політичного маневру.* Глобальні стандарти часто встановлюються міжнародними організаціями або домінуючими державами, що може призводити до ситуації, коли національні інтереси підпорядковуються глобальним або регіональним політичним і економічним впливам, а не власним пріоритетам нації;

- ✚ *ризик втрати національної ідентичності.* Уніфікація підприємницьких процесів і стандартів сприяє стандартизації культурних і соціальних практик, що призводить до поступового витіснення унікальних національних традицій

та цінностей у підприємстві та суспільстві. Поширення глобальних культурних моделей призводить до уніфікації культурного простору, що загрожує збереженню національної самобутності. Це спричиняє соціальні та етнополітичні конфлікти, що ускладнюють внутрішню стабільність держави;

- ✚ *нерівномірність розвитку і посилення залежності.* Посилення нерівності між країнами, де малорозвинені держави часто залишаються на периферії світової економіки, залежними від іноземних інвестицій і транснаціональних корпорацій. Це ускладнює розвиток національної економіки і створює ризики втрати контролю над стратегічними ресурсами;

- ✚ *трансформація політичної соціалізації молоді.* Глобалізація змінює процеси формування політичної ідентичності молоді, що переважно призводить до конфліктів між глобальними цінностями та національними традиціями. З одного боку, молодь отримує доступ до глобальних комунікацій і нових форм самоорганізації, з іншого – зростає національна інфантильність, напруженість через загрозу втрати культурної самобутності.

Отож, глобальні стандарти та уніфікації здійснення підприємництва, хоч і сприяють інтеграції та розвитку, зазвичай суперечать національним інтересам через обмеження суверенітету, залежність від міжнародних правил, конфлікти з національними нормами, підрив податкової бази, обмеження політичної автономії та загрозу національній ідентичності. Для мінімізації цих ризиків потрібна націєцентрична зважена політика, що встановлює певне співвідношення між глобальними правилами і захистом національних інтересів, які мають бути панівними.

Для зменшення економічних ризиків від недоброзичливого впливу глобальних корпорацій, національні урядові служби мають розгорнути мережу спостережних центрів для контролю за національними інтересами у сфері підприємництва застосовуючи чіткий набір протоколів:

- ✚ контролювати та аналізувати підприємства-нерезиденти, щоб переконатися, чи не порушують вони національне законодавство та своїх початкових цілей діяльності;

- ✚ створити реєстр про всі несумлінні підприємства-нерезиденти, а також їхню історію (наприклад, хто їхні власники, з якої вони держави, коли започаткували діяльність на внутрішньому національному ринку, які виявлені факти порушень);

- ✚ знайти керівників підприємств-нерезидентів та повідомити їх про невідповідності національному законодавству чи порушення;

- ✚ після виправлення помилок/відшкодування збитків (залежно від ступеня тяжкості порушень) ухвалити рішення про продовження/заборону діяльності на національному ринку;

- ✚ ніколи не змінювати власних національних пріоритетів та цілей.

В умовах наростаючої глобалізації національна економіка перетворюється на велику комору для постійного настирливого маркетингу де, мариться, що увесь світ через усі можливі засоби і комунікації щось нам рекламує та пропонує купити, придбати, скористатися, прийняти, засвоїти, навчитися, змінитися тощо. Людям стає некомфортно і незатишно навіть у тих місцях, де

вони завжди почувалися найбільш спокійно та розслаблено. Багатьом людям не подобається ця високотехнологічна форма відслідковування / контролю людського життя в усіх сферах буття, оскільки вона вимагає збирання – оброблення – передання даних про особистість через цифрові ІКТ, які тепер можуть буквально дивитися всередину їхньої голови без будь-яких дозволів.

З колонізацією глобалізмом, розширенням його економічно-політичних зон впливу і недобросовісним використанням ШІ свідомі нації починають бачити цілком реальний занепад істинної людської цивілізації та своїх природних і національних ідеалів. Без Ідей здорового глузду, правди, свободи Людини і Народів, здоров'я національних економік – в небезпеці, бо традиційні показники, як-от приріст народжуваності, зростання чисельності нації, витрати на будівництво, інвестиції в освіту і науку, розвиток місцевого підприємництва, зменшення безробіття і зростання зайнятості, а також виробництво і споживання екологічно чистих продуктів харчування, розвиток промисловості, зростання добробуту нації, знижуються щорічно.

Станом на 2025 рік, ми розуміємо, що глобалізм розробив нове покоління економічного інструментарію, яке має набагато більший потенціал впливу на національні економіки, ніж будь-коли раніше. Без адекватного національного спротиву, який мав би обмежувати капосні ініціативи міжнародних корпорацій, глобалізм зміг створити та розвинути неймовірну систему для контролю над більшістю національних економік, а особливо формуванням споживацьких суспільств. Якщо національні уряди не виконують вимоги глобалістів, вони створюють штучні дефіцити або надлишки продукції, виведення капіталів, використання трансфертного ціноутворення, монополізацію ринку та витіснення місцевих виробників чи формування соціальної напруги в національних економіках. Якщо національне законодавство «гальмує» впровадження глобальних ініціатив, глобальні корпорації можуть ініціювати або посилювати кризові явища в національних економіках через низку механізмів: 1) *фінансові спекуляції та інвестиційні дисбаланси* (створення «бульбашок» на ринках, коли ТНК часто інвестують у надприбуткові, але ризиковані активи (наприклад, нерухомість, акції), що призводить до штучного зростання цін і подальшого обвалу; волатильність валютних курсів, коли великі операції ТНК на валютних ринках можуть різко змінювати курс національної валюти, що порушує стабільність експорту/імпорту); 2) *монополізація та руйнування конкуренції* (витіснення місцевих компаній та закриття місцевих виробників через демпінгові ціни; контроль над стратегічними ресурсами); 3) *вплив на політичні рішення* (тиск на уряди; ухилення від регулювання); 4) *структурні зміни в економіці* (залежність від іноземних інвестицій; дезорганізація національних ринків, через впровадження технологій або продуктів, неадаптованих до місцевих умов, руйнуватиме традиційні галузі).

Нації здійснюють свою діяльність в *фінансово й торгівельно окупованих глобалізмом національних економіках*. Їхні митно-тарифні, фіскально-податкові, валютні, грошово-кредитні, фінансово-банківські та інші системи перебувають під контролем глобалізму.

Те, що почалося як вільний міжнародний ринок на основі суспільного поділу праці, розвитку виробництва й обміну, поглиблення міжнародної торгівлі та лібералізації економічних відносин, призвело до появи нової, всеохопної глобалізації, яку підтримує та живить технологічний прогрес, економічна інтеграція, діяльність транснаціональних корпорацій, лібералізація ринків і спільні глобальні виклики, які стимулюють взаємозалежність між державами. Нації перебувають на порозі незбагненого економічного тоталітаризму, який втілюють надурядові інституції глобальних корпорацій та їхні засновники, що не поділяють різноманіття національних світоглядів, цінностей та ідеалів.

Висновки

Ідеологія національного економічного суверенітету загалом суперечить основним процесам агресивної глобалізації економіки. Економічний суверенітет передбачає пріоритет національного домінування над економікою, працею та капіталом, навіть якщо для цього потрібно запроваджувати тарифи, квоти чи інші обмеження на рух товарів, послуг і капіталу. Економічний суверенітет є проти необмеженої вільної торгівлі та панування іноземного капіталу на внутрішньому ринку, оскільки це загрожує національній безпеці, економічній самодостатності та розвитку місцевих виробників. Економічний суверенітет схвалює регульовану вільну міжнародну торгівлю і контрольоване залучення іноземного капіталу, які не суперечать національним інтересам.

Глобалізація, навпаки, базується на ідеях відкритості ринків, лібералізації торгівлі, вільному руху капіталів і створенні глобальних економічних інститутів, що часто обмежує можливості національних урядів самостійно визначати економічну політику. Це створює конфлікт інтересів: економічний суверенітет прагне захисту національних інтересів, а глобалізація – надмірної інтеграції у світову економіку, що може послабити позиції національних виробників і збільшити залежність від зовнішніх факторів.

Водночас, практика деяких країн показує, що використання можливостей глобальних ринків може сприяти національному розвитку, якщо поєднувати елементи економічного суверенітету з розумною відкритістю до зовнішнього світу. Проте в цілому ідеологія економічного суверенітету є антагоністичною до ідеології глобалізації економіки, оскільки обстоює пріоритет національних інтересів і суверенітету над глобальними процесами.

В умовах економічного розвитку процес становлення суверенної національної економічної моделі має бути односпрямованим та гармонійно поєднаними між свободою підприємництва та урядовою економічною політикою. Разом вони мають бути далекоглядними, добре організованими на усіх рівнях державної влади та підприємницьких ініціатив, профінансованими із державних та приватних фондів, стимульованими через активну інноваційну і промислову політику уряду, систему усіх рівнів освіти, одержимі національною гідністю й гордістю громадян Держави.

Список використаних джерел:

1. Аналіз ESG стандартів: рекомендації для українського бізнесу. URL: <https://gto.dixigroup.org/assets/images/files/GTO.pdf>
2. Боева С. Утвердження США як провідної держави біполярного та постбіполярного світу (1945–2000 рр.): економічний аспект. *Сторінки історії*, 2023. № 56. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.56.2023.288784>
3. Васенко В.К. Економічний націоналізм в політекономії Ф. Ліста та його актуальність для сучасної України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. Вип. 4 (52). С. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-7-21>
4. Грушко В., Ковчар Р. Сучасне розуміння глобальних ланцюгів вартості. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2023. № 69. С. 9-14.
5. Дугінець Г.В. Глобальні ланцюги вартості: монографія / Київ, Київський національний торговельно-економічний ун-т, 2018. 411 с.
6. Лене Рейчел Андерсен, Томас Бйоркман. «Більдунг. Нордичний секрет краси і свободи». перекл. Д. Кожедуб. Наш Формат. 2021. 504 с.
7. Мінц О.Ю., Камишнікова Е.В. Імплементація міжнародних стандартів у сфері корпоративної соціальної відповідальності на промислових підприємствах України. *Ефективна економіка*. 2019. № 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.5>.
8. Охота Ю., Балдинюк В., Мазурков Р. Вплив глобалізації на економічний розвиток та національну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-16>
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
10. Роберт Сапольскі. Біологія поведінки. Причини доброго і поганого в нас. перекл. О. Любенко. Наш Формат. 2021. 672 с.
11. Співвідношення між націоналізмом та глобалізацією: Дослідження в контексті сучасного світу. URL: <https://mindscope.biz.ua/spivvidnoshennya-mizh-nacizionalizmom-ta-globalizacziieyu-doslidzhennya-v-konteksti-suchasnogo-svitu/>
12. Станіслав Борис. Відкриття ринку землі: старт епохи рейдерства чи процвітання агросектору? URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/194474_vdkrittya-rinku-zeml-start-epokhi-reyderstva-chi-protsvitannya-agrosektoru
13. Український націоналізм: Антологія. 2010. Упор. В. Рог. Київ: ФОП Стебеляк О.М., Т.І.

References:

1. Analiz ESG standartiv: rekomendatsiyi dlya ukrayins'koho biznesu [Analysis of ESG standards: recommendations for Ukrainian businesses]. Available at: <https://gto.dixigroup.org/assets/images/files/GTO.pdf>
2. Boyeva S. (2023) Utverdzheniya SSHA yak providnoyi derzhavy bipolyarnoho ta postbipolyarnoho svitu (1945–2000 rr.): ekonomichnyy aspekt [The establishment of the USA as the leading power in the bipolar and post-bipolar world (1945–2000): economic aspect]. *Storinky istoriyi*, vol. (56). DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.56.2023.288784>
3. Vasenko V.K. (2018) Ekonomichnyy natsionalizm v politekonomiyi F. Lista ta yoho aktual'nist' dlya suchasnoyi Ukrayiny [Economic nationalism in the political economy of F. List and its relevance for modern Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, vol. (4 (52), pp. 7–21. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-52-7-21>
4. Hrushko V., Kovchar R. (2023) Suchasne rozuminnya hlobalnykh lantsyuhiv vartosti [Modern understanding of global value chains]. *Vcheni zapysky Universytetu "KROK"*, vol. 69, pp. 9–14.
5. Duhinets H.V. (2018) Hlobalni lantsyuhy vartosti: monohrafiya [Global value chains: monograph]. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyy un-t, p. 411
6. Lene Reychel Andersen, Tomas Byorkman. (2021) "Bil'dung. Nordychnyy sekret krasyy i svobody" [Bildung. The Nordic Secret of Beauty and Freedom]. Nash Format. 504 p.
7. Mints O.Yu., Kamyshnykova E.V. (2019) Implementatsiya mizhnarodnykh standartiv u sferi korporativnoyi sotsialnoyi vidpovidalnosti na promyslovykh pidpryyemstvakh Ukrayiny

[Implementation of international standards in the field of corporate social responsibility at industrial enterprises of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, vol. 9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.9.5>.

8. Okhota YU., Baldynyuk V., Mazurkov R. (2024) Vplyv hlobalizatsiyi na ekonomichnyy rozvytok ta natsionalnu bezpeku Ukrayiny v umovakh yevrointehratsiyi [The impact of globalization on the economic development and national security of Ukraine in the context of European integration]. *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 67. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-16>

9. Pro vnesennya zmin do deyakykh zakonodavchykh aktiv Ukrayiny shchodo umov obihu zemel silskohospodarskoho pryznachennya [On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the conditions for the circulation of agricultural land]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

10. Robert Sapol'ski. (2021) Biolohiya povedinky. Prychyny dobroho i pohanoho v nas. Perekl [Behavioral Biology. The Causes of Good and Bad in Us]. Nash Format, p. 672.

11. Spivvidnoshennya mizh natsionalizmom ta hlobalizatsiyeyu: Doslidzhennya v konteksti suchasnoho svitu [The Relationship Between Nationalism and Globalization: A Study in the Context of the Modern World]. Available at: <https://mindscope.biz.ua/spivvidnoshennya-mizh-naczionalizmom-ta-globalizacziieyu-doslidzhennya-v-konteksti-suchasnogo-svitu/>

12. Stanislav Borys. Vidkryttya rynku zemli: start epokhy reyderstva chy protsvitannya ahrosektoru? [Stanislav Borys. Opening the land market: the start of the era of raiding or the prosperity of the agricultural sector?]. Available at: https://biz.ligazakon.net/analytics/194474_vdkryttya-rinku-zeml-start-epokhi-reyderstva-chi-protsvtannya-agrosektoru.

13. Ukrayinskyy natsionalizm: Antolohiya [Ukrainian Nationalism: Anthology]. 2010. Upor. V. Roh. Kyiv: FOP Stebelyak O.M., Vol.1.